

TYPES OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL RESPONSIBILITY OF THE PRESIDENT

ВИДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА

Svitlana Makohon¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-379-8-6>

Президент України є главою держави і виступає від її імені. Він є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Світова практика свідчить, що для стабільності конституційного ладу, узгодженого функціонування державного механізму, вищого представництва в міжнародних відносинах інститут глави держави є об'єктивно необхідним. Тому президент як глава держави у сучасних республіках наділяється, як правило, широкими повноваженнями у сфері взаємовідносин із законодавчою, виконавчою та судовою владою, є своєрідним арбітром між ними, символом єдності держави, офіційним представником держави.

Компетенція Президента України – це сукупність визначених Конституцією та законами України предметів відання та повноважень, якими Президент України наділяється з метою забезпечення реалізації його функцій як глави держави. Основна функція – координаційна. Він координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони.

В юридичній літературі виділяють чотири види конституційно-правової відповідальності, а саме: подолання права «вето», імпічмент, припинення дії актів Президента України та обмеження процедури промульгації закону.

Право вето Президента урегульовано ст. 94, 106 Конституції України та ст. 132–136 Регламенту Верховної Ради України. Офіційне тлумачення окремих частин статті 94 Конституції України було надане Рішеннями Конституційного Суду України.

Згідно з ч. 4 ст. 94 Конституції України, у разі, якщо Президент України не підписав такого закону протягом десяти днів, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом [1].

¹ Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

Ситуації, коли після подолання вето парламентом глава держави, незважаючи на приписи закону, не підписував закон, чим створював юридичну колізію, відома західному конституціоналізму. В США це питання вирішено таким чином: якщо обидві палати парламенту (і Сенат, і Палата представників) 2/3 складу проголосують за законопроект, вето Президента вважається подоланим, а законопроект «стає законом» (bill becomes a law) [4, с. 146].

Зарубіжний та вітчизняний досвід пропонує механізми обмеження застосування повторного вето. Одним з них є обмеження кількості раз подолання вето парламентом. Наприклад, якщо стортинг в Норвегії ухвалює закон тричі без змін в тій самій редакції, такий закон набуває чинності навіть без королівської згоди. Механізми обмеження повторного вето відомі історії українського конституціоналізму. Так, у конституційних актах Директорії відсутня потреба повторного подання на підпис Голові Директорії закону, щодо якого вето подолане парламентом.

Альтернативою повторного вето може виступати народне вето (до речі, цей інститут був закріплений в конституційному проекті професора Отто Ейхельмана 1921 р.). Він полягає у праві глави держави скликати референдум щодо повторно ухваленого парламентом закону (подоланого вето). За відмови Президента від цієї процедури закон набуває чинності без можливості повторного застосування права вето. Даний інститут видається доволі сильним запобіжником та, вочевидь, застосовується Главою держави лише за абсолютної впевненості у підтримці власного рішення народом держави [4, с. 77–81].

У Конституції України визначено повноваження Президента України в законодавчому процесі. Зокрема, як глава держави він має право законодавчої ініціативи в парламенті, право вето, здійснює підписання і офіційне оприлюднення законів. Виходячи з положень частин першої, другої, третьої статті 94 Конституції України підписання та офіційне оприлюднення Президентом України закону за своєю правовою суттю є процедурою, спрямованою на надання йому чинності. Водночас ця процедура є взяттям закону до виконання Президентом України як гарантом додержання Конституції України, прав та свобод людини і громадянина. Надання Президенту України права вето, повноважень щодо підписання і офіційного оприлюднення закону слід розглядати також як елемент механізму стримувань і противаг у здійсненні влади. Однак Конституція України не поставила в залежність від волі Президента України завершення процедури набрання законом чинності. Частина четверта статті 94 Конституції України передбачає альтернативну процедуру набрання законом чинності у разі, коли Президент України не підписав і офіційно не оприлюднив його після

повторного розгляду і прийняття Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу. Положення частини четвертої статті 94 Конституції України, згідно з яким у разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом, слід розуміти як таке, що передбачає офіційне оприлюднення і опублікування закону іншим чином, а саме: невідкладними діями іншої посадової особи держави – Голови Верховної Ради України та за його підписом.

Зважаючи на це, Конституційний Суд України дійшов висновку, що повторно розглянутий закон має містити дату його повторного прийняття і підпис Голови Верховної Ради України, який є свідченням відповідності змісту закону прийнятому парламентом рішення. Наявність дати повторного прийняття закону та зазначеного підпису є підставою для підписання і офіційного оприлюднення закону Президентом України. У разі якщо Президент України не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради України і опубліковується за його підписом. При цьому наявність підпису Голови Верховної Ради України під текстом закону для його офіційного оприлюднення і опублікування є обов'язковим [2].

Процедура імпичменту як основна форма конституційно-правової відповідальності Президента – це спеціальна процедура, яку застосовують до вищих державних посадовців з метою позбавлення їх влади. Положення про імпичмент є в конституціях багатьох демократичних країн, де виступає інструментом проти узурпації влади окремою людиною.

Почати процедуру усунення та власне усунути голову держави з посади може тільки Верховна Рада, оскільки президент, як і депутати, на відміну від суддів чи міністрів, отримують повноваження напряму від громадян і на своїх посадах фактично втілюють волю народу [3].

Аби почати процедуру, більшість – тобто щонайменше 226 депутатів – має подати на розгляд Верховної Ради відповідне письмове подання. Після цього парламент повинен проголосувати за початок процедури імпичменту.

Верховна Рада створює спеціальну комісію, яка повинна провести розслідування та з'ясувати, чи є підстави для імпичменту. До неї пропорційно входять депутати від усіх фракцій.

Висновки комісії обговорюють у парламенті, а на саме засідання запрошують також президента, представників Конституційного та Верховного Суду. Якщо факт злочину довели без додаткових розслідувань, то готують постанову про звинувачення президента. За неї –

окремо щодо кожного пункту – мають проголосувати щонайменше дві третини, тобто 300 народних депутатів.

На наступному етапі парламент звертається до Конституційного та Верховного судів. Перший встановлює, чи проходить імпічмент в рамках Конституції. Другий – чи є дії, в яких звинувачують президента, державною зрадою або відповідним «іншим злочином». Якщо Верховний суд дає негативну відповідь, процедура припиняється.

Після висновків від суддів депутати мають голосувати безпосередньо за відсторонення президента. Тільки тепер уже голоси за це мають віддати щонайменше три чверті депутатів, тобто 338 осіб. Постанова набуває чинності одразу після оголошення про її прийняття.

Якщо ж голосування провалилося, то імпічмент автоматично припиняється, а головуєчий на засіданні «від імені Верховної Ради у письмовій формі вибачається перед президентом».

Отже, можна підбити наступні підсумки. Попри те, що процедура досить детально прописана, вона надзвичайно багаторівнева. Процес передбачає щонайменше три голосування в парламенті, причому кожне наступне потребує більше голосів, аби ухвалити рішення. Окрім того, процедуру імпічменту може гальмувати брак необхідної інформації, додаткові розслідування, правки до постанов чи навіть окремих пунктів. А все це неодмінно будуть супроводжувати регулярні дискусії між депутатами щодо того чи іншого рішення. Недоліки процедури притягнення Президента до відповідальності пов'язані насамперед із тим, що імпічмент може бути використаний для прийняття вигідних політичних рішень.

Серед позитивного варто відзначити вичерпний, проте набагато більший перелік підстав для імпічменту та прозорий порядок проведення процедури. Безумовно, останні законодавчі новели щодо процедури імпічменту Президента України спрямовані на підтримку і забезпечення демократичних процесів у нашій країні, гарантування принципу верховенства права і недопущення узурпації влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України» від 10 вересня 2009 року № 20-рп/2009.
3. Закон України «Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)» 10.09.2019.
4. Багряк А. С. Конституційні засади права вето Президента України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02, конституційне право; муніципальне право. Ужгород, 2016. С. 77–81, 146.